वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी

णिच्प्रकरणप्रक्रिया

रचयिता

डा.जि.यस्.वि.दत्तात्रेयमूर्तिः

चन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वतीविश्वमहाविद्यालयः

एनात्तूर्, काञ्चीपुरम्

रूपम्	पुटसंख्या
भावयति	7
भावयते	8
भावयाम्बभूव	8
अबीभवत्	10
अपीपवत्	11
अमीमवत्	12
अयीयवत्	13
अरीरवत्	14
अलीलवत्	15
अजीजवत्	16
असिस्रवत्-असुस्रवत्	17
अशिश्रयत्-अशुश्रयत्	18
अदिद्रवत्-अदुद्रवत्	18
अपिप्रवत्-अपुप्रवत्	18
अपिप्लवत्-अपुप्लवत्	18
अचिच्यवत्-अचुच्यवत्	18
अशशासत्	18
अडुढौकत्	19
अचीचकासत्	20

अचचकासत्	21
चोरयति	22
अचूचुरत्	23
अशूशवत्	24
अशिश्वयत्	25
अवातस्तम्भवत्	26
पर्यसीषवत्	27
न्यसीषहत्	28
आटिटत्	29
आशिशत्	30
मा भवान् प्रेदिधत्	31
अररम्भत्	32
अललम्भत्	33
अजीहयत्	33
असस्मरत्	34
अददरत्	35
अववेष्टत्	36
अविवेष्टत्	37
अचचेष्टत्	38
अचिचेष्टत्	39

SRI CHANDRASEKHARENDRA SARASWATHI VISWA MAHAVIDYALAYA * KANCHEEPURAM * SCSVMV

अबिभ्रजत्	39
अबभ्राजत्	40
अचीकणत्	40
अचकाणत्	42
असूषुपत्	43
शाययति	44
छाययति	45
साययति	46
ह्वाययति	46
व्याययति	47
अजूहवत्	48
अजुहावत्	49
अपीप्यत्	50
अर्पयति	51
ह्रेपयति	52
व्लेपयति	53
रेपयति	54
क्नोपयति	54
क्ष्मापयति	55
स्थापयति	56

अतिष्ठिपत्	57
अजिघ्रिपत्	58
अजिघ्रपत्	59
अचीकृतत्	60
अचिकीर्तत्	61
अवीवृतत्	62
अववर्तत्	62
अमीमृजत्	63
पालयति	64
वाजयति	66
विलीनयति	66
विलाययति	67
विलालयति	68
विलापयति	68
जटाभिः लापयते	70
उल्लापयते	71
उल्लापयते	72
भापयते	73
भीषयते	74
विस्मापयते	75

कथं तर्हि विस्मापयन् विस्मितमात्मवृत्तौ इति	76
स्फावयति	77
शातयति	78
गतौ तु गाः शादयति	79
रोपयति	79
रोहयति	80
क्नापयति	81
ज्ञापयति	82
अध्यापयति	83
अध्यजीगपत्	84
अध्यापिपत्	85
साधयति	86
साधयति	87
वापयति	88
वाययति	89
गूहयति	89
दूषयति	90
दूषयति	91
दोषयति	92

SRI CHANDRASEKHARENDRA SARASWATHI VISWA MAHAVIDYALAYA KANCHEEPURAM SCSVMV

श्रीगणेशाय नमः

णिच्प्रकरणप्रक्रिया

हेतुमति च[1](3-1-16)

भावयति

भूइत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये भू+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे भू+इ इति जाते **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ भौ+इ इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण औकारस्य आवादेशे भावि इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण भावि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, भू+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्**इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्यलोपः** इति लोपे, भावि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, भावि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, भावि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, भावि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, भावे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे भावयति इति रूपं भवति।

---

[1]प्रयोजकव्यापारे प्रेषणादौ वाच्ये धातोः णिच् स्यात् इति सूत्रार्थः।

भावयते

भूइत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये भू+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे भू+इ इति जाते **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ भौ+इ इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण औकारस्य आवादेशे भावि इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण भावि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे,**णिचश्च** इति सूत्रेण आत्मनेपदे भू+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, भावि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तादेशे, भावि+त इति जाते,**टित आत्मनेपदानां टेरे** इति सूत्रेण आत्मनेपदप्रत्ययस्य एत्वे भावि+ ते इति जाते,**तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, भावि+शप्+ते इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, भावि+अ+ते इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, भावे+अ+ते इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे भावयते इति रूपं भवति।

भावयाम्बभूव

भूइत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये भू+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्,

उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे भू+इ इति जाते **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ भौ+इ इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण औकारस्य आवादेशे भावि इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण भावि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **परोक्षे लिट्** इति इति सूत्रेण लिड्लकारे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः भावि+ल् इति जाते, **कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटि** इति सूत्रेण प्रत्ययान्ताद्धातोः लिटि आमि, भावि+आम्+ल् इति जाते, **आमः** इति सूत्रेण आमः परस्य लेः लुकि, भावि+ल् इति जाते, **अयामन्तल्वाय्येत्विष्णिषु** इति सूत्रेण णेः अयादेशे, भावयाम् इति जाते, **कृत्तद्धितसमासाश्च** इति सूत्रेण लिटः कृत्वात् तदन्तस्य प्रातिपदिकसंज्ञायाम्, **स्वौजसमौट्** इत्यादि सूत्रेण प्रातिपदिकात् सुप्रत्यये भावयाम्+सु इति जाते, **हल्ङ्याभ्यो दीर्घात्सुतिस्यपृक्तं हल्** इति सूत्रेण हल्ङ्यादिलोपे, भावयाम् इति जाते, **कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि** इति सूत्रेण लिडन्तस्य भूधातोः अनुप्रयोगे भावयाम्+भू इति जाते, **परोक्षे लिट्** इति सूत्रेण धातोः लिट्लकारे, **तिप्तस्झि....**इत्यादि सूत्रेण लिटः तिबादेशे, **लिट् च** इति सूत्रेण लिडादेशस्य तिपःआर्धधातुकसंज्ञायाम्,**परस्मैपदानां णलतुसुस्थलथुसणल्वमाः** इति सूत्रेण तिपः णलादेशे, भावयाम्+भू+णल् इति जाते, णलः इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः, भावयाम्+भू+अ इति जाते, **भुवो वुग्लिङ्लिटोः** इति सूत्रेण धातोः वुगागमे, इत्संज्ञालोपे च कृते भावयाम्+भूव्+अ इति जाते,**लिटि धातोरनभ्यासस्य** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे, भावयाम्+भूव्+भूव्+अ इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**हलादिः शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे भावयाम्+भू+भूव्+अ इति जाते, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यास अचः ह्रस्वे,भावयाम्+भु+भूव्+अ इति जाते, **भवतेरः** इति सूत्रेण अभ्यास उकारस्य अत्वे

भावयाम्+भ+भूव्+अ इति जाते,**अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण अभ्यासभकारस्य बकारे भावयाम्+बभूव्अ इति जाते,**मोनुस्वारः** इति सूत्रेण पदान्तमकारस्य अनुस्वारे भावयांबभूव इति जाते वा पदान्तस्य इति सूत्रेण वैकल्पिकानुस्वारे भावयाम्बभूव इति रूपं सिध्यति।

ओःपुयण्ज्यपरे[2](7-4-80)

अबीभवत्

भू इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये भू+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः भू+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्,**लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, भू+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, भू+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, भू+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,भू+इ+त् इति जाते,**च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,भू+इ+अ+त् इति जाते,**आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे भू+भू+इ+अ+त् इति जाते,**पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण

---

[2]सनि परे यदङ्गं तदवयवाभ्यास उकारस्य इत्वं स्यात् पवर्गयण्जकारेष्ववर्णपरेषु परतः इति सूत्रार्थः।

अभ्यासाचः ह्रस्वे भु+भू+इ+अ+त् इति जाते,अभ्यासे चर्च इति सूत्रेण अभ्यासभकारस्य बकारेबु+भू+इ+अ+त् इति जाते, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ बु+भौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, बु+भाव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, बु+भव्+इ+अ+त्**सन्वल्लघुनिचङ्परेनभ्यासस्य** इति सूत्रेण चङ्परे णौ अभ्यासस्य सन्वद्भावे,**ओः पुयण्ज्यपरे** इति सूत्रेण अभ्यासोकारस्य इत्वे बि+भव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः इकारस्य दीर्घे बी+भव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे बी+भव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अबी+भव्++अ+त्=अबीभवत् इति रूपं सिध्यति।

अपीपवत्

पूङ् पवने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये पू+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः पू+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, पू+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, पू+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, पू+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,पू+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि**इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,पू+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे पू+पू+इ+अ+त् इति जाते,**पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासाचः ह्रस्वे पु+पू+इ+अ+त् इति जाते,**अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ पु+पौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, पु+पाव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, पु+पव्+इ+अ+त् **सन्वल्लघुनिचङ्परेनभ्यासस्य** इति सूत्रेण चङ्परे णौ अभ्यासस्य सन्वद्भावे, **ओः पुयण्ज्यपरे** इति सूत्रेण अभ्यासोकारस्य इत्वे पि+पव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः इकारस्य दीर्घे पी+पव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे पी+पव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अपी+पव्+अ+त्=अपीपवत् इति रूपं सिध्यति।

अमीमवत्

मूङ् बन्धने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये मू+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः मू+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, मू+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, मू+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, मू+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,मू+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,मू+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे मू+मू+इ+अ+त् इति जाते,**पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासाचः ह्रस्वे मु+मू+इ+अ+त् इति जाते,**अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ मु+मौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, मु+माव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, मु+मव्+इ+अ+त् **सन्वल्लघुनिचङ्परेनभ्यासस्य** इति सूत्रेण चङ्परे णौ अभ्यासस्य सन्वद्भावे, **ओः पुयण्ज्यपरे** इति सूत्रेण अभ्यासोकारस्य इत्वे मि+मव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः इकारस्य दीर्घे मी+मव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे मी+मव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अमी+मव्+अ+त्=अमीमवत् इति रूपं सिध्यति।

अयीयवत्

युु मिश्रणे अमिश्रणे च इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये यु+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः यु+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, यु+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, यु+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----** इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, यु+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,यु+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,यु+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे यु+यु+इ+अ+त् इति जाते,**पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ यु+यौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, यु+याव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, यु+यव्+इ+अ+त् **सन्वल्लघुनिचङ्परेनभ्यासस्य** इति सूत्रेण चङ्परे णौ अभ्यासस्य सन्वद्भावे, **ओः पुयण्ज्यपरे** इति सूत्रेण अभ्यासोकारस्य इत्वे यि+यव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः इकारस्य दीर्घे यी+यव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे यी+यव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अयी+यव्+अ+त्=अयीयवत् इति रूपं सिध्यति।

अरीरवत्

रुशब्दे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये रु+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः रु+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, रु+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, रु+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, रु+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,रु+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,रु+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे रु+रु+इ+अ+त् इति जाते,**पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ रु+रौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, रु+राव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, रु+रव्+इ+अ+त् **सन्वल्लघुनिचङ्परेऽनभ्यासस्य** इति सूत्रेण चङ्परे णौ अभ्यासस्य सन्वद्भावे, **ओः पुयण्ज्यपरे** इति सूत्रेण अभ्यासोकारस्य इत्वे रि+रव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः इकारस्य दीर्घे री+रव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे री+रव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अरी+रव्+अ+त्=अरीरवत् इति रूपं सिध्यति।

अलीलवत्

लूञ् छेदने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये लू+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः लू+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, लू+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, लू+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, लू+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,लू+इ+त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,लू+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे लू+लू+इ+अ+त् इति जाते,**पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासाचः ह्रस्वे लू+लू+इ+अ+त् इति जाते,**अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ लू+लौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, लू+लाव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, लू+लव्+इ+अ+त् **सन्वल्लघुनिचङ्परेनभ्यासस्य** इति सूत्रेण चङ्परे णौ अभ्यासस्य सन्वद्भावे, **ओः पुयण्ज्यपरे** इति सूत्रेण अभ्यासोकारस्य इत्वे लि+लव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः इकारस्य दीर्घे ली+लव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे ली+लव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अली+लव्+अ+त्=अलीलवत् इति रूपं सिध्यति।

अजीजवत्

जु गतौ वेगे च इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये लू+णिच् इति स्थिते इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः जु+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, जु+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, जु+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, जु+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,जु+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः

कृतयोः,जु+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे जु+जु+इ+अ+त् इति जाते,**पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ जु+जौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, जु+जाव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, जु+जव्+इ+अ+त् **सन्वल्लघुनिचङ्परेनभ्यासस्य** इति सूत्रेण चङ्परे णौ अभ्यासस्य सन्वद्भावे, **ओः पुयण्ज्यपरे** इति सूत्रेण अभ्यासोकारस्य इत्वे जि+जव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः इकारस्य दीर्घे जी+जव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे जी+जव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अजी+जव्+अ+त्=अजीजवत् इति रूपं सिध्यति।

स्रवतिश्रुणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनां वा[3](7-4-81)

असिस्रवत्-असुस्रवत्

स्रु गतौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये स्रू+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः स्रु+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, स्रु+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, स्रु+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, स्र+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण

---

[3]एषामभ्यास उकारस्य इत्वं वा स्यात् सन्यवर्णपरे धात्वक्षरे परे इति सूत्रार्थः।

इत्संज्ञायाम्, **इतश्च**इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,स्रु+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,स्रु+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे स्रु+स्रु+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे सु+स्रु+इ+अ+त् इति जाते ,**अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ सु+स्रौ+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे, सु+स्राव्+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे, सु+स्रव्+इ+अ+त् (अत्र द्विहल्व्यवधानेन लघुपरकत्वाभावात् सन्वद्भावः न प्रवर्तते इति विवेकः) **स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनां वा** इति सूत्रेण वैकल्पिकतया अभ्यासोकारस्य इत्वे सि+स्रव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे सि+स्रव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे असि+स्रव्+अ+त्=असिस्रवत् इति रूपं सिध्यति।

इत्वस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावे असुस्रवत् इति रूपं भवति।

एवम्**अशिश्रयत्-अशुश्रयत्, अदिद्रवत्-अदुद्रवत्,अपिप्रवत्-अपुप्रवत्, अपिप्लवत्-अपुप्लवत्,अचिच्यव्त-अचुच्यवत्।** (अत्र सर्वत्रापि द्विहल्व्यवधानेन लघुपरकत्वाभावात् सन्वद्भावः न प्रवर्तते।)

अशशासत्

शासु अनुशिष्टौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये शास्+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः शास्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, शास्+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, शास्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, शास्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,शास्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य**णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,शास्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे शास्+शास्+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे शा+शास्+इ+अ+त् इति जाते ,**ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासाचः ह्रस्वे श+शास्+इ+अ+त् इति जाते ,**णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण चङ्परे णौ उपधाह्रस्वे प्राप्ते,**नाग्लोपिशास्वृदिताम्** इति सूत्रेण तन्निषेधे(अत्र णेः पूर्वस्य गुरुत्वात् सन्वद्भावः न प्रवर्तते, सन्वद्भावाभावे दीर्घो लघोः इति सूत्रमपि न प्रवर्तते)**णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे श+शास्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अश+शास्+अ+त्=अशशासत् इति रूपं सिध्यति।

अडुढौकत्

ढौकृ गतौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये ढौक्+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः ढौक्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति

सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, ढौक्+इ+लङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, ढौक्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, ढौक्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,ढौक्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,ढौक्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे ढौक्+ढौक्+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे ढौ+ढौक्+इ+अ+त् इति जाते , **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासाचः ह्रस्वे ढु+ढौक्+इ+अ+त् इति जाते ,**अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण अभ्यासढकारस्य डकारेडु+ढौक्+इ+अ+त् इति जाते ,**णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे डु+ढौक्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अडु+ढौक्+अ+त् =अडुढौकत् इति रूपं सिध्यति। (ढौकृधातोः ऋदित्वेन **नाग्लोपिशास्वृदिताम्** इति सूत्रेण प्रतिषेधात् चङि **णौ चङ्युपधाया** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वः न भवति। णेः पूर्वस्य गुरुत्वात् दीर्घसन्वद्भावौ न भवतः।)

अचीचकासत्

चकासृ दीप्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये चकास्+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः चकास्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे,

चकास्+इ+लङ् इति जाते, इत्साङ्गालोपयोः कृतयोः, चकास्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, चकास्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,चकास्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,चकास्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे चक्+चकास्+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे च+चकास्+इ+अ+त् इति जाते ,**सन्वल्लघुनि चङ्परेऽनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण इत्वे चि+चकास्+इ+अ+त् इति जाते ,**दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः दीर्घे ची+चकास्+इ+अ+त् इति जाते ,**णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे ची+चकास्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अची+चकास्+अ+त् =अचीचकासत् इति रूपं सिध्यति।

अचचकासत्

चकासृ दीप्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये चकास्+णिच् इति स्थिते इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः चकास्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, चकास्+इ+लङ् इति जाते, इत्साङ्गालोपयोः कृतयोः, चकास्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, चकास्+इ+तिप् इति जाते,

पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,चकास्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,चकास्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे चक्+चकास्+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे च+चकास्+इ+अ+त् इति जाते , **णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे च+चकास्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अच+चकास्+अ+त् =अचचकासत् इति रूपं सिध्यति। (सन्वल्लघुनिचङ्परेऽनग्लोपे इति सूत्रे अङ्गं यत्र द्विरुच्यते इति मते तावत् चङ्परे णौ यल्लघु तत्परः यः अभ्यासः इति मते अनेकाच्धातुविषयेसन्वद्भावाभ्यासदीर्घौ न भवतः। इदं माधवमतानुरोधेन। मतान्तरे तु=चङ्परे णौ यदङ्गं तस्य यः अभ्यासः लघुपरः इति पक्षे दीर्घसन्वद्भावौ भवतः। चकासृधातोः ऋदित्वेन **नाग्लोपिशास्वृदिताम्**इति सूत्रेण प्रतिषेधात् चङि **णौ चङ्युपधाया** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वः न भवति।)

चोरयति

चुर स्तेये इत्यस्माद्धातोः **सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच्**इति सूत्रेण चुरधातोः स्वार्थे णिचि चुर्+णिच् इति स्थिते, इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः चुर्+इ इति जाते,**पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण लघूपधगुणे चोर्+इ=चोरि इति जाते **हेतुमति च** इति सूत्रेण स्वार्थिकणिजन्तात् चुरधातोः

प्रयोजकव्यापारे वाच्ये णिच्प्रत्यये कृते,चोर्+इ+इ इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, चोरि इति णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातःइति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, चोरि+लट् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, चोरि+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्,**तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण तिङः सार्वधातुकसंज्ञायाम्,**कर्तरिशप्**इति सूत्रेण शब्विकरणे चोरि+शप्+ति इति जाते, शकारपकारयोः अनुबन्धलोपयोः कृतयोः चोरि+अ+ति इति जाते,**सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे चोरे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे चोरयति इति रूपं भवति।

अचूचुरत्

चुर स्तेये इत्यस्माद्धातोः **सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्व-चवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच्** इति सूत्रेण चुरधातोः स्वार्थे णिचि चुर्+णिच् इति स्थिते, इत्सांज्ञालोपयोः कृतयोः चुर्+इ इति जाते,**पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण लघूपधगुणे चोर्+इ=चोरि इति जाते **हेतुमति च** इति सूत्रेण स्वार्थिकणिजन्तात् चुरधातोः प्रयोजकव्यापारे वाच्ये णिच्प्रत्यये कृते,चोर्+इ+इ इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, चोर्+इ जाते, इति णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, चोर्+इ+लूङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, चोर्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, चोरि+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य

लोपे,चोर्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,चोर्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**णौचङ्युपधायाह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे, चुर्+इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे चु+चुर्+अ+त् इति जाते,,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे चुर्+चुर्+अ+त् इति जाते , **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे चु+चुर्+अ+त् इति जाते,**दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः दीर्घे चू+चुर्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अचू+चुर्+अ+त् =अचूचुरत् इति रूपं सिध्यति।

णौ च संश्चङोः[4](6-1-31)

अशूशवत्

टु ओ श्वि गतिवृध्योः इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये श्विधातोः णिच्प्रत्यये कृते,श्वि+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, श्वि+इ+लुङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, श्वि+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, श्वि+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,श्वि+इ+त्

[4]सन्परे चङ्परे च णौ श्वयतेः संप्रसारणं वा स्यात् इति सूत्रार्थः।

इति जाते,**णौ च संश्चङोः** इति सूत्रेण चङि विवक्षिते ण्यन्तस्य श्विधातोः सम्प्रसारणे शु+उ+इ+इ+त् इति जाते,**सम्प्रसारणाच्च** इति सूत्रेण पूर्वरूपे शु+इ+त् इति जाते,**च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,शु+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, , **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे शु+शु+अ+त् इति जाते , **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण अजन्ताङ्गस्य वृद्धौ शु+शौ+इ+अ+त् इति जाते,**एचोयवायावः** इति सूत्रेण आवादेशे शु+शाव्+इ+अ+त् इति जाते,**णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे शु+शव्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः दीर्घे शू+शव्+इ+अ+त् इति जाते, इति जाते,**णेरनिटि**इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे शू+शव्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अशू+शव्+इ+अ+त् =अशूशवत् इति रूपं सिध्यति।

अशिश्वयत्

(णौ च संश्चङोः इति सूत्रविहितसम्प्रसारणस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावे रूपमिदम्)

टु ओ श्वि गतिवृध्योः इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये श्विधातोः णिच्प्रत्यये कृते,श्वि+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, श्वि+इ+लुङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, श्वि+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, श्वि+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,श्वि+इ+त्

इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,श्वि+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, , **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे श्वि+श्वि+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे शि+श्वि+इ+अ+त् इति जाते,**अचोञ्णिति** इति सूत्रेण अजन्ताङ्गस्य वृद्धौ शि+श्वै+इ+अ+त् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आयादेशे शि+श्वाया+इ+अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे शि+श्वय्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि**इति सूत्रेण आर्धधातुके चङि णेः लोपे शि+श्वय्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अशि+श्वय्+अ+त् = अशिश्वयत् इति रूपं सिध्यति।

स्तम्भुसिवुसहां चङि[5](8-3-116)

अवातस्तम्भवत्

अव इत्युपसर्गपूर्वक स्तम्भु प्रतिघाते इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये श्विधातोः णिच्प्रत्यये कृते,स्तम्भ्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, स्तम्भ्+इ+लुङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, स्तम्भ्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, स्तम्भ्+इ+तिप् इति जाते,

---

[5]उपसर्गानिमित्तः एषां सस्य षः स्यात् चङि इति सूत्रार्थः।

पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,स्तम्भ्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,स्तम्भ्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, , **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे स्तम्भ्+स्तम्भ्+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **शर्पूर्वाः खयः**इति सूत्रेण तकारस्य शेषेत+स्तम्भ्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे त+स्तम्भ्+अ+त् इति जाते,**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अव+अ+त+स्तम्भ्+अ+त् इति जाते सवर्णेदीर्घे अवातस्तम्भत् इति जाते **अवाच्चालम्बनाविदूर्ययोः** इति सूत्रेण अवात् परस्य स्तम्भधातोः षत्वे प्राप्ते**स्तम्भुसिवुसहां चङि** इति सूत्रेण तन्निषेधे अवातस्तम्भत् रूपं सिध्यति।

पर्यसीषवत्

परि इत्युपसर्गपूर्वक षिवुतन्तुसन्ताने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये सिव् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,सिव्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण लघूपधगुणे सेव्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, सेव्+इ+लुङ् इति जाते, इत्साज्ञालोपयोः कृतयोः, सेव्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि---**-इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, सेव्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि

तस्य लोपे,सेव्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,सेव्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे सि+सिव+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे सिव्+सेव्+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे शेषे सि+सिव्+इ+अ+त् इति जाते,**दीर्घो लघोः** इत् सूत्रेण दीर्घे सी+सिव्+इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे सी+सिव्+अ+त् इति जाते,**आदेशप्रत्यययोः** इति सूत्रेण आदाशस्य सिवेः सकारस्य षत्वे सी+षिव्+अ+त् इति जाते,**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अ+सी+षेव्+अ+त् इति जाते, परि इत्युपसर्गेणयोगे परि+सी+षेव्+अ+त् इति जाते,**इकोयणचि**इति सूत्रेण यणादेशे पर्यसीषवत् इति जाते **परिनिविभ्यः सेवसितसयसिवुसहस्तुट्स्तुस्वञ्जाम्** इति सूत्रेण परेः परस्य सिवुधातुसकारस्य षत्वे प्राप्ते **स्तम्भुसिवुसहां चङि** इति सूत्रेण तन्निषेधे पर्यसीषहत् रूपं सिध्यति।

न्यसीषहत्

नि इत्युपसर्गपूर्वक षह मर्षणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये सह् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,सह्+इ इति जाते, **अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावद्धौ साह्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, साह्+इ+लुङ् इति जाते, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः, साह्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण

प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, साह्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,साह्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,साह्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे सह्+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे सह्+सह्+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिःशेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे शेषे स+सह्+इ+अ+त् इति जाते,**सन्वल्लघुनिचङ्परेऽनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य इत्वे सि+सह्+इ+अ+त् इति जाते,**दीर्घो लघोः** इत् सूत्रेण दीर्घे सी+सह्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे सी+सह्+अ+त् इति जाते, **आदेशप्रत्यययोः** इति सूत्रेण आदेशस्य सिवेः सकारस्य षत्वे सी+षह्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अ+सी+षह्+अ+त् इति जाते, नि इत्युपसर्गयोगे नि+अ+सी+षेव्+अ+त् इति जाते,**इकोयणचि** इति सूत्रेण यणादेशे न्यसीषहत् इति जाते **परिनिविभ्यः सेवसितसयसिवुसहस्तुट्स्तुस्वञ्स्वञ्जाम्** इति सूत्रेण नेः परस्य सिवुधातुसकारस्य षत्वे प्राप्ते **स्तम्भुसिवुसहां चङि** इति सूत्रेण तन्निषेधे न्यसीषहत् रूपं सिध्यति।

आटिटत्

अट गतौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये अट् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,अट्+इ इति जाते, **अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावृद्धौ

आट्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, आट्+इ+लूङ् इति जाते, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः, आट्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, आट्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,आट्+इ+त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,आट्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे अट्+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोःद्वीतीयैकाचः टिशब्दस्य द्वित्वे अटि+टि+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे अटि+ट्+अ+त् इति जाते, **आडजादीनाम्** इति सूत्रेण अङ्गस्य आडागमे आ+अटिटत् इति जाते,**आटश्च** इति सूत्रेण वृद्धौ आशिशत् इति रूपं सिध्यति।

आशिशत्

अशू व्याप्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये अश् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,अश्+इ इति जाते, **अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावृद्धौ आश्+इ इति जाते, णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, आश्+इ+लूङ् इति जाते, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः, आश्+इ+ल् इति जाते, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, आश्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति

सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,आश्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,आश्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे अश्+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोःद्वीतीयैकाचः टिशब्दस्य द्वित्वे अशि+शि+इ+अ+त् इति जाते , **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, **आडजादीनाम्**इति सूत्रेण आडागमे, वृद्धौ, **आटश्च** इति सूत्रेण वृद्धौ आशिशत् इति रूपं सिध्यति।

मा भवान् प्रेदिधत्

एध व्याप्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये एध् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,एध्+इ इति जाते, **माङि लुङ्** इति सूत्रेण माङा योगे धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, एध्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,एध्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,एध्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे इध्+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोःद्वीतीयैकाचः टिशब्दस्य द्वित्वे इधि+धि+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,

अभ्यासे चर्च इति सूत्रेण अभ्यासधकारस्य जश्त्वेन दकारे इदिधत् इति जाते, **न माङ् योगे** इति सूत्रेण आटागमस्य प्रतिषेधे इदिधत् इति रूपं भवति।

SRI CHANDRASEKHARENDRA SARASWATHI VISWA MAHAVIDYALAYA
KANCHEEPURAM
SCSVMV

रभेरशब्लिटोः[6](7-1-63)

लभेश्च[7](7-1-64)

अररम्भत्

रभराभस्ये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये रभ् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,रभ्+इ इति जाते, रभेरशब्लिटोः इति सूत्रेण नुमागमे रन्भ्+इ इति जाते,**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्,**लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, रन्भ्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,रन्भ्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,रन्भ्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे **रन्भ्+रन्भ्**+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे **ररन्भ्**+इ+अ+त् जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे,**नश्चापदान्तस्य झलि** इति सूत्रेण अनुस्वारे र+रंभ्+अ+त् अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः इति सूत्रेण परसवर्णे

---

[6]रभेः नुम् स्यात् अचि न तु शब्लिटोः इति सूत्रार्थः।

[7]लभेरपि नुम् स्यात् अचि, न तु शब्लिटोः इति सूत्रार्थः।

मकारेररम्भ्+अ+त् इति जाते **लूङ्लङ्लृक्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अररम्भत् इति रूपं भवति।

अललम्भत्

डुलभष् प्राप्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये लभ् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,लभ्+इ इति जाते, **लभेश्च** इति सूत्रेण नुमागमे लन्भ्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः**   इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, लन्भ्+इ+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,लन्भ्+इ+इ +त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,लन्भ्+इ+इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे लन्भ्+लन्भ्+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषेल+लन्भ्+इ +अ+त् जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, **नश्चापदान्तस्य झलि** इति सूत्रेण अनुस्वारे ल+लंभ्+इ +अ+त् अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः इति सूत्रेण परसवर्णे मकारे ललम्भ्+अ+त् इति जाते **लूङ्लङ्लृक्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अललम्भत् इति रूपं भवति।

अजीहयत्

हि गतौ वृद्धौ च इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये हि धातोः णिच्प्रत्यये कृते,हि+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, हि+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,लन्भ्+इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,हि+इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे हि+हि+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण अभ्यासहकारस्य चुत्वेन झकारे झि+हि+इ +अ+त् इति जाते, **अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण अभ्यास झकारस्य जकारे जि+हि+इ +अ+त् **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ जि+है+इ +अ+त्जाते,**एचोयवायावः** इति सूत्रेण आयादेशे जि+हाय्+इ +अ+त् इति जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे जि+हय्+इ +अ+त् इति जाते,**सन्वल्लघुनिचङ्परेनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासस्य दीर्घे जी+हय्+इ +अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, जी+हय् +अ+त् इति जाते,**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अजीहयत्इति रूपं भवति।

अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तृस्पशाम्[8](6-4-95)

असस्मरत्

स्मृ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये हि धातोः णिच्प्रत्यये कृते,स्मृ+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, स्मृ+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,स्मृ +इ +त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,स्मृ +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे स्मृ+स्मृ+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **उरत्** इति सूत्रेण अभ्यासऋवर्णस्य अत्वे रपरत्वे सर्+स्मृ+इ +अ+त् इति जाते, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे स+स्मृ+इ +अ+त् इति जाते,**अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ स+स्मार्+इ +अ+त् जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे स+स्मर्+इ +अ+त् इति जाते,**अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तृस्पशाम्**इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य अत्वे स+स्मर्+इ +अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, स+स्मर्+अ+त् इति जाते, **लूङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे असस्मरत्इति रूपं भवति।

---

[8]एषामभ्यासस्य अकारः अन्तादेशः स्यात् चङ्परे णौ इति सत्रार्थः।

अददरत्

दृ विदारणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये हि धातोः णिच्प्रत्यये कृते,दृ+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, दृ+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,दृ+इ +त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,दृ +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे दृ+दृ+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **उरत्** इति सूत्रेण अभ्यासऋवर्णस्य अत्वे रपरत्वे दर्+दृ+इ +अ+त् इति जाते, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे द+दृ+इ +अ+त् इति जाते, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ द+दार्+इ +अ+त् जाते, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे द+दर्+इ +अ+त् इति जाते,**अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तृस्पशाम्** इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य अत्वे द+दर्+इ +अ+त् इति जाते,, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, द+दर्+अ+त् इति जाते, **लूङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अददरत्इति रूपं भवति।

विभाषा वेष्टिचेष्टयोः[9](7-4-96)

---

[9]अभ्यासस्य आत्वं वा स्यात् चङ्परे णौ इति सूत्रार्थः।

अववेष्टत्

वेष्ट वेष्टने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये वेष्ट् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,वेष्ट्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, वेष्टे+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,वेष्ट् +इ +त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,वेष्ट् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे वेष्ट्+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे वे+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासस्य ह्रस्वे वि+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **विभाषा वेष्टिचेष्टयोः** इति सूत्रेण अभ्यासस्य अत्वे व+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, व+वेष्ट्+अ+त् इति जाते,**लूङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अववेष्टत्इति रूपं भवति।

अविवेष्टत्

वेष्ट वेष्टने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये वेष्ट् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,वेष्ट्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, वेष्टे+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण

इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,वेष्ट् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,वेष्ट् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे वेष्ट्+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे वे+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासस्य ह्रस्वे वि+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **विभाषा वेष्टिचेष्ट्योः** इति सूत्रेण विहितस्य अभ्यासात्वस्य वैकल्पिकत्वेन तद्भावे इकारे वि+वेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, वि+वेष्ट्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अविवेष्टत्इति रूपं भवति।

अचचेष्टत्

चेष्ट वेष्टने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये वेष्ट् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,चेष्ट्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, चेष्ट्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,चेष्ट् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,चेष्ट् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे चेष्ट्+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे चे+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासस्य ह्रस्वे चि+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **विभाषा वेष्टिचेष्टयोः** इति सूत्रेण अभ्यासस्य अत्वे च+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, च+चेष्ट्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अचचेष्टत्इति रूपं भवति।

SRI CHANDRASEKHARENDRA SARASWATHI VISWA MAHAVIDYALAYA
KANCHEEPURAM
SCSVMV

अचिचेष्टत्

चेष्ट वेष्टने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये वेष्ट् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,चेष्ट्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, चेष्ट्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,चेष्ट् +इ +त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,चेष्ट् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे चेष्ट्+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे चे+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासस्य ह्रस्वे चि+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **विभाषा वेष्टिचेष्ट्योः** इति सूत्रेण विहितस्य अभ्यासात्वस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावे इकारे चि+चेष्ट्+इ +अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, चि+चेष्ट्+अ+त् इति जाते, **लूङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अचिचेष्टत्इति रूपं भवति।

अबिभ्रजत्

भ्राजृ दीप्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये भ्राज् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,भ्राज्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि

सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, भ्राज्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,भ्राज् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,भ्राज् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**भ्राजभासभाष** ---इत्यादि सूत्रेण उपधायाः ह्रस्वे भ्रज्+ इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे भ्रज्+भ्रज्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे भ+भ्रज्+इ +अ+त् इति जाते, **अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण अभ्यासभकारस्य जश्त्वेन बकारेब+भ्रज्+इ+अ+त् इति जाते, **सन्वल्लघुनिचङ्परेनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण इत्वे बि+भ्रज्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, बि+भ्रज्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अबिभ्रजत्इति रूपं भवति।

अबभ्राजत्

भ्राजृ दीप्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये भ्राज् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,भ्राज्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि**----इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, भ्राज्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,भ्राज् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति

सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,भ्राज् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**भ्राजभासभाष** ---इत्यादि सूत्रेण विहितस्यउपधाह्रस्वस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावे भ्राज्+ इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे भ्राज्+भ्राज्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे भा+भ्राज्+इ +अ+त् इति जाते,**ह्रस्वः** इति सूत्रेण अभ्यासस्याचः ह्रस्वे भ+भ्राज्+इ +अ+त्**अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण अभ्यासभकारस्य जश्त्वेन बकारेब+भ्राज्+इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, ब+भ्राज्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अबभ्राजत्इति रूपं भवति।

अचीकणत्

कण् शब्दे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये कण् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,कण्+इ इति जाते,**अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावृद्धौ काण्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, काण्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,काण् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,काण् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**काण्यादीनां वेति वक्तव्यम्** इतिवार्तिकेणउपधाह्रस्वेकण्+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे कण्+कण+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे क+कण्+इ +अ+त् इति जाते, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण अभ्यासककारस्य जश्त्वेन चकारेच+कण्+इ+अ+त् इति जाते,**सन्वल्लघुनिचङ्परेनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण इत्वे चि+कण्+इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, चि+कण्+अ+त् इति जाते,**दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः दीर्घे ची+कण्+इ+अ+त् इति जाते,**लूङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अचीकणत्इति रूपं भवति।

अचकाणत्

कण् शब्दे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये कण् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,कण्+इ इति जाते,**अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावृद्धौ काण्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, काण्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,काण् +इ +त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,काण् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**काण्यादीनां वेति वक्तव्यम्** इति वार्तिकेन विहितस्यउपधाह्रस्वस्य

वैकल्पिकत्वेन तदभावे, काण्+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे काण्+काण+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे का+काण्+इ +अ+त् इति जाते,**ह्रस्वः इति** सूत्रेण अभ्यासस्य अचः ह्रस्वे क+काण्+इ+अ+त् इति जाते, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण अभ्यासककारस्य जश्त्वेन चकारेच+काण्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, च+काण्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अचकाणत्इति **रूपं** भवति।

स्वापेश्चङि[10](6-1-18)

असूषुपत्

ञिष्वप् शये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये स्वप् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,कण्+इ इति जाते,**अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावृद्धौ स्वाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, स्वाप्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,स्वाप् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,स्वाप् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः

---

[10]ण्यन्तस्य स्वपेः चङि संप्रसारणं स्यात् इति सूत्रार्थः।

आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**स्वापेश्चङि** इति सूत्रेण स्वापेः संप्रसारणे, स्उआप्+इ+अ+त् इति जाते,**सम्प्रसारणाच्च** इति सूत्रेण सम्प्रसारणे पूर्वरूपे सुप्+सुप्+इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे सुप्+सुप्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे सु+सुप्+इ +अ+त् इति जाते,**दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः दीर्घे सू+सुप्+इ +अ+त् इति जाते,, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, सू+सुप्+अ+त् इति जाते,**आदेशप्रत्यययोः** इति सूत्रेण आदेशशकारस्य षत्वे सू+षुप्+ अ+त्**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे असूषुपत्इति रूपं भवति।

शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्[11](7-3-37)

शाययति

शो तनूकरणे इत्यस्माद्धातोः **आदेच उपदेशेशिति** इति सूत्रेण आत्वे शा इति जाते, **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये शा+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे शा+इ इति जाते**शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्**इति सूत्रेण युगागमे शाय्+इ इति जाते,**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण शायि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, शायि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्,

---

[11]शो तनूकरणे, छो छेदने, षो अन्तकर्मणि, ह्वेञ् स्पर्धायां शब्दे च, व्येञ् संवरणे एषां धातूनां युगागमः स्यात् णौ परे इति सूत्रार्थः।

उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, शायि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, शायि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, शायि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शायि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, शाये+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे शाययति इति रूपं भवति।

छाययति

छोछेदने इत्यस्माद्धातोः **आदेच उपदेशेशिति** इति सूत्रेण आत्वे छा इति जाते, **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये छा+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे छा+इ इति जाते **शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्** इति सूत्रेण युगागमे छाय्+इ इति जाते,**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण शायि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, छायि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, छायि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, छायि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, छायि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्,

छायि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, छाये+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे छाययति इति रूपं भवति।

साययति

षो अन्तकर्मणि इत्यस्माद्धातोः **आदेच उपदेशेशिति** इति सूत्रेण आत्वे सा इति जाते, **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये सा+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे सा+इ इति जाते **शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्** इति सूत्रेण युगागमे साय्+इ इति जाते,**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण सायि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, सायि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, सायि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, सायि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, सायि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, सायि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, साये+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे साययति इति रूपं भवति।

ह्वाययति

ह्वेञ् स्पर्धायां शब्दे च इत्यस्माद्धातोः **आदेच उपदेशेशिति**इति सूत्रेण आत्वे ह्वा इति जाते, **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये ह्वा+णिच् इति स्थिते चकारस्य

हलन्त्यम् इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे ह्वा+इ इति जाते **शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्** इति सूत्रेण युगागमे ह्वाय्+इ इति जाते,**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण ह्वायि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, ह्वायि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, ह्वायि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, ह्वायि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, ह्वायि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, ह्वायि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, ह्वाये+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे ह्वाययति इति रूपं भवति।

व्याययति

व्येञ् संवरणे इत्यस्माद्धातोः **आदेच उपदेशेशिति** इति सूत्रेण आत्वे व्या इति जाते, **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये व्या+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे व्या+इ इति जाते **शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्** इति सूत्रेण युगागमे व्याय्+इ इति जाते,**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण व्यायि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, व्यायि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य

इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, व्यायि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, व्यायि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, व्यायि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, व्यायि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, व्याये+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे व्याययति इति रूपं भवति।

ह्वः सम्प्रसारणम्[12](6-1-32)

अजूहवत्

ह्वेञ् स्पर्धायां शब्दे च इत्यस्माद्धातोः**आदेच उपदेशेशिति** इति सूत्रेण आत्वेह्वा इति जाते**हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये ह्वाधातोः णिच्प्रत्यये कृते,ह्वा+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, स्वाप्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,ह्वा +इ +त् इति जाते,**ह्वः सम्प्रसारणम् इति** सूत्रेण ह्वेञः सम्प्रसारणे ह् उ आ+इ +त् इति जाते, **सम्प्रसारणाच्च**

---

[12]सन्परे चङ्परे च णौ यदङ्गं ह्वः सम्प्रसारणं स्यात् इति सूत्रार्थः।

इति सूत्रेण पूर्वरूपे हु+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,हु +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे हु+हु+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण अभ्यासहकारस्य झकारे झु+हु+इ+अ+त् इति जाते, **अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण झकारस्य जकारे जु+हु+इ+अ+त् इति जाते,**अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौजु+हौ+इ +अ+त् इति जाते,**एचोयवायावः** इति सूत्रेण आयादेशे जु+हाव्+इ+अ+त् इति जाते,**काण्यादीनां वेति वक्तव्यम्** इति वार्तिकेन ह्रस्वे जु+हव्+इ+अ+त् इति जाते,**दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण अभ्यासलघोः दीर्घे जू+हव्+इ+अ+त् इति जाते, इति जाते,, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, जु+हव्+अ+त् इति जाते, इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अजूहवत्इति रूपं भवति।

अजुहावत्

ह्वेञ् स्पर्धायां शब्दे च इत्यस्माद्धातोः **आदेच उपदेशेशिति** इति सूत्रेण आत्वे ह्वा इति जाते **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये ह्वाधातोः णिच्प्रत्यये कृते,ह्वा+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, स्वाप्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,ह्वा +इ +त् इति जाते, **ह्वः सम्प्रसारणम् इति** सूत्रेण ह्वेञः सम्प्रसारणे ह् उ आ+इ +त् इति जाते, **सम्प्रसारणाच्च**

इति सूत्रेण पूर्वरूपे हु+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,हु +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे हु+हु+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण अभ्यासहकारस्य झकारे झु+हु+इ+अ+त् इति जाते, **अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण झकारस्य जकारे जु+हु+इ+अ+त् इति जाते, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ जु+हौ+इ +अ+त् इति जाते,**एचोयवायावः** इति सूत्रेण आयादेशे जु+हाव्+इ+अ+त् इति जाते, **काण्यादीनां वेति वक्तव्यम्** इति ह्रस्वस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावे जु+हाव्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, जु+हाव्+अ+त् इति जाते, इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अजुहावत्इति रूपं भवति।

लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य[13](7-4-4)

अपीप्यत्

पा पाने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये पाधातोः णिच्प्रत्यये कृते,पा+इ इति जाते, **शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्** इति सूत्रेण युगागमे पायि इति णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य

---

[13]पिबतेः उपधायाः लोपः स्यात् अभ्यासस्य ईदन्तादेशश्च स्यात् चङ्परे णौ इति सूत्रार्थः।

धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, पाय्+इ +तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,पाय् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,पाय् +इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे पाय्+पाय्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः**इति सूत्रेण हलादिशेषेपा+पाय्+इ+अ+त् इति जाते,**लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य**इति सूत्रेण धातोरुपधायाः लोपे, अभ्यायस्य ईत्वे पी+प्य+इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, पी+प्य+अ+त् इति जाते, इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अपीप्यत्इति रूपं भवति।

अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ[14](7-3-36)

अर्पयति

ऋ गतौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये ऋ+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे व्या+इ इति जाते **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ**इति सूत्रेण पुगागमे ऋप्+इ इति जाते,

[14]एषां पुगागमः स्यात् णौ परे इति सूत्रार्थः।

पुगन्तलघूपधस्य च इति सूत्रेण लघूपधगुणे अर्प+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण अर्पि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, अर्पि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, अर्पि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, अर्पि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, अर्पि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, अर्पि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, अर्पे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे अर्पयति इति रूपं भवति।

ह्रेपयति

ह्री लज्जायाम् इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये ह्री+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे ह्री+इ इति जाते **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे ह्रीप्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण लघूपधगुणे ह्रेप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण ह्रेपि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, ह्रेपि +लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि

तस्य लोपः इति लोपे, ह्रेपि +ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, ह्रेपि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, ह्रेपि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, ह्रेपि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, ह्रेपे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे ह्रेपयति इति रूपं भवति।

व्लेपयति

व्ली वरणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये व्ली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे व्ली+इ इति जाते **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे व्लीप्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण लघूपधगुणे व्लेप् +इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण व्लेपि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, व्लेपि +लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, व्लेपि +ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, व्लेपि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, व्लेपि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति

सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, व्लेपि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, व्लेपे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे व्लेपयति इति रूपं भवति।

रेपयति

रीगतिरेषणयोः इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये री+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे री+इ इति जाते **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे रीप्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण लघूपधगुणे रेप् +इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण रेपि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, रेपि +लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, रेपि +ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**---इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, रेपि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, रेपि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, रेपि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, रेपे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे रेपयति इति रूपं भवति।

क्नोपयति

क्नूयी शब्दे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये क्नूय्+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे क्नूय् +इ इति जाते, **लोपो व्योर्वलि** इति

सूत्रेण यलोपे क्नू+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे क्नूप्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण लघूपधगुणे क्नोप् +इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण क्नोपि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, क्नोपि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, क्नोपि +ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, क्नोपि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, क्नोपि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, क्नोपि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, क्नोपे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे क्नोपयति इति रूपं भवति।

क्ष्मापयति

क्ष्मायी विधूनने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये क्ष्माय्+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे क्ष्माय् +इ इति जाते, **लोपो व्योर्वलि** इति सूत्रेण यलोपे क्ष्मा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे क्ष्माप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण क्ष्मापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, क्ष्मापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति

सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, क्ष्मापि +ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, क्ष्मापि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, क्ष्मापि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, क्ष्मापि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, क्ष्मापे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे क्ष्मापयति इति रूपं भवति।

स्थापयति

ष्ठा गतिनिवृत्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये स्था+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे स्था+इ इति जाते, **लोपो व्योर्वलि** इति सूत्रेण यलोपे स्था+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे स्थाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण स्थापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, स्थापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, स्थापि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, स्थापि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, स्थापि +शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति

इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, स्थापि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, स्थापे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे स्थापयति इति रूपं भवति।

तिष्ठतेरित्[15](7-4-5)

अतिष्ठिपत्

ष्ठा गतिनिवृत्तौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये स्थाधातोः णिच्प्रत्यये कृते,स्था+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे स्थाप्+इ इति जाते, स्थापि इति णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि---**-इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्रत्यये, स्थाप्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,स्थाप् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,स्थाप्+इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**तिष्ठतेरित्** इति सूत्रेणधातोरुपधायः इदादेशे स्थिप्+इ+अ+त् इति जाते,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे स्थिप्+स्थिप् +इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **शर्पूर्वाःखयः**इति

---

[15]स्थाधातोरुपधायाः इदादेशः स्यात् चङ्परे णौ इति सूत्रार्थः।

सूत्रेण थकारस्य शेषे थि+स्थिप् +इ+अ+त् इति जाते, **अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण थकारस्य चर्त्वेन तकारेति+स्थिप् +इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, ति+स्थिप्+इ+त् इति जाते,**आदेशप्रत्यययोः** इति सूत्रेण आदेशसकारस्य षत्वे ति+ष्थिप् +अ+त् इति जाते, **ष्टुना ष्टुः** इति सूत्रेण थकारस्य ष्टुत्वे ठकारे ति+ष्ठिप् +अ+त्**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अतिष्ठिपत्इति रूपं भवति।

जिघ्रतेर्वा[16](7-4-6)

अजिघ्रिपत्

घ्रा गन्धोपादाने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये घ्राधातोः णिच्प्रत्यये कृते,घ्रा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे घ्राप्+इ इति जाते, घ्रापि इति णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----** इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, घ्राप्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,घ्राप् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,घ्राप्+इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **जिघ्रतेर्वा** इति सूत्रेणधातोरुपधायः इदादेशे घ्रिप्+इ+अ+त् इति जाते,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे घ्रिप्+घ्रिप् +इ+अ+त् इति

---

[16]घ्राधातोः उपधायाः इत् वा स्यात् चङ्परे णौ इति सूत्रार्थः।

जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे घि+घ्रिप् +इ+अ+त् इति जाते, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण घकारस्य झकारे झि+घ्रिप् +इ+अ+त् इति जाते, **अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण झकारस्य चर्त्वेन जकारेजि+घ्रिप् +इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, जि+घ्रिप्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अजिघ्रिपत्इति रूपं भवति।

अजिघ्रपत्

घ्रा गन्धोपादाने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये घ्राधातोः णिच्प्रत्यये कृते,घ्रा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे घ्राप्+इ इति जाते, घ्रापि इति णिजन्तस्य **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----** इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, घ्राप्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,घ्राप् +इ +त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,घ्राप्+इ +अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **जिघ्रतेर्वा** इति सूत्रेणविहितदीर्घस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावेघ्रप्+इ+अ+त् इति जाते,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे घ्रप्+घ्रप् +इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे घ+घ्रप् +इ+अ+त् इति जाते, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण घकारस्य झकारे झ+घ्रप् +इ+अ+त् इति जाते, **अभ्यासे चर्च** इति सूत्रेण झकारस्य चर्त्वेन

जकारेज+घ्रप् +इ+अ+त् इति जाते,**सन्वल्लघुनि चङ्परेनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य इत्वेजि+घ्रप् +इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, जि+घ्रप्+अ+त् इति जाते, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अजिघ्रपत्इति रूपं भवति।

अचीकृतत्

कृतसंशब्दने इत्यस्माद्धातोः **सत्यापपासरूपवीणातूल**इति सूत्रेण स्वार्थे णिचिकृत्+इ इति जाते, **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये कृत् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,कृत्+इ+इ इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे कृत्+इ,**उर्ऋत् इति** सूत्रेण ऋकारस्य ऋकारे कृत्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्,**लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, कृत्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,कृत्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,कृत्+इ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे कृत्+कृत् +इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे कृ+कृत् +इ+अ+त् इति जाते, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण ककारस्य चकारे चृ+कृत् +इ+अ+त् इति जाते, **उरत्** इति सूत्रेण अभ्यास ऋवर्णस्यात्वे रपरत्वे, चर्+कृत् +इ+अ+त् इति जाते, पुनः हलादिश्शेषे च+कृत् +इ+अ+त् इति

जाते,**सन्वल्लघुनि चङ्परेऽनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य इत्वेचि+कृत् +इ+अ+त् इति जाते, दीर्घो लघोः इति सूत्रेण दीर्घे ची+कृत् +इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अचीकृतत्इति रूपं भवति।

अचिकीर्तत्

कृत संशब्दने इत्यस्माद्धातोः **सत्यापपासरूपवीणातूल** इति सूत्रेण स्वार्थे णिचि कृत्+इ इति जाते, **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये कृत् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,कृत्+इ+इ इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे कृत्+इ, **उर्ऋत् इति** सूत्रस्य वैकल्पिकत्वेन तद्भावे, **उपधायाश्च** इति सूत्रेण इत्वे रपरत्वेकिर्त्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्प्रत्यये, किर्त्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,किर्त् +इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,किर्त् +इ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे किर्त्+किर्त्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे कि+किर्त् +इ+अ+त् इति जाते, **कुहोश्चुः** इति सूत्रेण ककारस्य चकारे चि+किर्त्+इ+अ+त् इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे,**उपधायां च** इति सूत्रेण इति सूत्रेणधातोः उपधारेफात् पूर्वस्य दीर्घे

चि+कीर्त्+अ+त् इति जाते,**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अचिकीर्ततइति रूपं भवति।

अवीवृतत्

वृतु वर्तने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये वृत् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,वृत्+इ इति जाते, **उर्ऋत् इति** सूत्रणे ऋकारे वृत्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लुङ्** इति सूत्रेण धातोः लुङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, वृत्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,वृत् +इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,वृत्+इ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे वृत्+वृत्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे वृ+वृत् +इ+अ+त् इति जाते, **उरत्** इति सूत्रेण अभभ्यात्रृवर्णस्य अत्वे रपरत्वे चकारे वर्+वृत् +इ+अ+त् इति जाते,पुनः हलादिश्शेषे, **सन्वल्लघुनिचङ्परेनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य इत्वेवि+वृत् +इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण दीर्घे वी+वृत् +इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अवीवृततइति रूपं भवति।

अववर्तत्

वृतु वर्तने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये वृत् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,वृत्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इतिसूत्रणे लघूपधगुणे वर्त्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, वर्त् +इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,वर्त्+इ+त् इति जाते, **च्लि लूङि** इति सूत्रेण धातोः लूङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,वर्त् +इ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वेवर्त् +वर्त्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे व+वर्त्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे व+वर्त्+अ+त् इति जाते,, **लूङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अववर्तत्इति रूपं भवति।

अमीमृजत्

मृजूष् शुद्धौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये मृज् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,मृज्+इ इति जाते, **उर्ऋत् इति** सूत्रणे ऋकारे मृज्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, मृज्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,मृज् +इ+त् इति जाते, **च्लि लूङि**

इति सूत्रेण धातोः लृङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,मृज्+इ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे मृज्+मृज्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे मृ+मृज्+इ+अ+त् इति जाते, **उरत्** इति सूत्रेण अभम्यात्रऋवर्णस्य अत्वे रपरत्वे चकारे मर्+मृत्+इ+अ+त् इति जाते,पुनः हलादिश्शेषे, **सन्वल्लघुनिचङ्परेनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य इत्वेमि+मृज्+इ+अ+त् इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण दीर्घे मी+मृज् +इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे मी+मृज्+अ+त् इति जाते,, **लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अमीमृजत्इति रूपं भवति।

पातेर्णौलुग्वक्तव्यः

पालयति

पा रक्षणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये स्था+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे स्था+इ इति जाते, **पातेर्णौलुग्वक्तव्यः** इति वार्तिकेन लुगागमे पाल्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण स्थापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, पालि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, पालि+ल् इति

जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, पालि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, पालि +शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, पालि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, पाले+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे पालयति इति रूपं भवति।

वो विधूननेजुक्[17](7-3-38)

वाजयति

वा गतिगन्धनयोः इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये स्था+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे स्था+इ इति जाते, **वो विधूननेजुक्** इति सूत्रेण कम्पनार्थकस्य वाधातोःजुगागमे वाज्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण स्थापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, वाजि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, वाजि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, वाजि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण

---

[17]वातेः जुक् स्यात् णौ परे कम्पे अर्थे इति सूत्रार्थः।

सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, वाजि +शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, वाजि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, वाजे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे वाजयति इति रूपं भवति।

कम्पनभिन्नार्थे **तुअर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सत्रेण पुगेव कैशान्वापयति=सुगन्धीकरोति इत्येव रूपम्।

लीलोर्नुग्लूकावन्यतरस्यां स्नेहनिपातने[18](7-3-38)

विलीनयति

वि इत्युपसर्गपूर्वाकात् लीङ् श्लेषणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे विली+इ इति जाते, **लीलोर्नुग्लूकावन्यतरस्याम्** इति सूत्रेण नुगागमे विलीन्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण स्थापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, विलीनि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, विलीनि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, विलीनि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्**

---

[18]लीयतेर्लातेश्च कर्मात् लूक् नुक् आगमौ स्तः णौ परे स्नेहद्रवे इति सूत्रार्थः।

इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, विलीनि +शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, विलीनि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, लीने+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे विलीनयति इति रूपं भवति।

विलाययति

वि इत्युपसर्गपूर्वाकात् लीङ् श्लेषणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे विली+इ इति जाते, **लीलोर्नुग्लूकावन्यतरस्ये स्नेहनिपातने** इति सूत्रेण नुगागमाभावपक्षे **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौविलै+इ इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आयादेशे विलाय्+इ इति जाते, विलायि इति णिजन्तस्य**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, विलाय्+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, विलाय्+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ-**---इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, विलाय्+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, विलाय्+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, विलाय्+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति

सूत्रेण गुणे, विलाये+अ+ति इति जाते,**एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे विलाययति इति रूपं भवति।

SRI CHANDRASEKHARENDRA SARASWATHI VISWA MAHAVIDYALAYA ★ KANCHEEPURAM ★ SCSVMV

विलालयति-घृतम्

वि इत्युपसर्गपूर्वाकात् लीङ् श्लेषणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे विली+इ इति जाते,**विभाषा लीयतेः** इति सूत्रेण लीधातोः एज्विषये आत्वे विला+इ इति जाते,**लीलोर्नुग्लूकावन्यतरस्याम्** इति सूत्रेण लूगागमे विलाल्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण विलालि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, विलालि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, विलालि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, विलालि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, विलालि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, विलालि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, विलाले+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे विलालयति इति रूपं भवति।

विलापयति-घृतम्

वि इत्युपसर्गपूर्वाकात् लीङ् श्लेषणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्,

णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे विली+इ इति जाते, **विभाषा लीयतेः** इति सूत्रेण लीधातोः एज्विषये आत्वे विला+इ इति जाते, **लीलोर्नुग्लूकावन्यतरस्याम्** इति सूत्रविहितलूगागमस्य वैकल्पिकत्वेन तद्भावे **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे विलाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण विलापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, विलालि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, विलापि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिबादेशे, विलापि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, विलापि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, विलापि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, विलापे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे विलापयति इति रूपं भवति।

लियः संमाननशालिनीकरणयोश्च[19](1-3-70)

जटाभिः लापयते(पूजामधिगच्छतीत्यर्थः)

वि इत्युपसर्गपूर्वाकात् लीङ् श्लेषणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे विली+इ इति जाते, **प्रलम्भवनाभिभवपूजासु लियो नित्यमात्वमशिति वाच्यम्** इति वार्तिकेम लीधातोः आत्वे विला+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे विलाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण विलापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, विलालि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, विलापि+ल् इति जाते, **लियः संमाननशालिनीकरणयोश्च** इति सूत्रेण लीधातोः ण्यन्तादात्मनेपदे, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तादेशे, विलापि+त इति जाते,**टित आत्मनेपदानां टेरे** इति सूत्रेण टेः एत्वे विलापि+ते इति जाते,**तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, विलापि+शप्+ते इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः**

---

[19]लीङ्लियोः ण्यन्तयोः आत्मनेपदं स्यात् अकर्तृकेपि फले पूजाभिभवयोः प्रलम्भने चार्थे इति सूत्रार्थः।

इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, विलापि+अ+ते इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, विलापे+अ+ते इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे विलापयते इति रूपं भवति।

श्येनो नार्तिकाम् उल्लापयते (अभिभवतीत्यर्थः)

उद् इत्युपसर्गपूर्वाकात् लीङ् श्लेषणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये उद्ली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे उद्ली+इ इति जाते, **प्रलम्भवनाभिभवपूजासु लियो नित्यमात्वमशिति वाच्यम्** इति वार्तिकेम लीधातोः आत्वे उद्ला+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे उद्लाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण उद्लापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, उद्लापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, उद्लापि+ल् इति जाते, **लियः संमाननशालिनीकरणयोश्च** इति सूत्रेण लीधातोः ण्यन्तादात्मनेपदे, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तादेशे, उद्लापि+त इति जाते, **टित आत्मनेपदानां टेरे** इति सूत्रेण टेः एत्वे उद्लापि+ते इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, उद्लापि+शप्+ते इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उद्लापि+अ+ते इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति

सूत्रेण गुणे, उद्लापे+अ+ते इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे उद्+ लापयते इति जाते, **तोर्लि** इति सूत्रेण दकारस्य परसवर्णे लकारे उल्लापयते इति रूपं भवति।

बालम् उल्लापयते(वञ्चतीत्यर्थः)

उद् इत्युपसर्गपूर्वाकात् लीङ् श्लेषणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये उद्ली+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे उद्ली+इ इति जाते, **प्रलम्भवनाभिभवपूजासु लियो नित्यमात्वमशिति वाच्यम्** इति वार्तिकेम लीधातोः आत्वे उद्ला+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे उद्लाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण उद्लापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, उद्लापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, उद्लापि+ल् इति जाते, **लियः संमाननशालिनीकरणयोश्च** इति सूत्रेण लीधातोः ण्यन्तादात्मनेपदे, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तादेशे, उद्लापि+त इति जाते, **टित आत्मनेपदानां टेरे** इति सूत्रेण टेः एत्वे उद्लापि+ते इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, उद्लापि+शप्+ते इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उद्लापि+अ+ते इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति

सूत्रेण गुणे, उद्लापे+अ+ते इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे उद्+ लापयते इति जाते, **तोर्लि** इति सूत्रेण दकारस्य परसवर्णे लकारे उल्लापयते इति रूपं भवति।

बिभेतेर्हेतुभये[20](6-1-56)

भीस्मयोर्हेतुभये[21](1-3-38)

मुण्डो भापयते

ञि भी भये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये भी+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे उद्ली+इ इति जाते, **बिभेतेर्हेतुभये** इति सूत्रेण भीधातोः हेतोः भये एज्विषये आत्वे भा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे भा+प्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण भापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, भापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, भापि+ल् इति जाते, **भीस्मयोर्हेतुभये**इति सूत्रेण भीधातोः ण्यन्तादात्मनेपदे, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तादेशे, भापि+त इति जाते, **टित आत्मनेपदानां टेरे** इति सूत्रेण टेः एत्वे भापि+ते इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्**

---

[20]बिभेतेरेचः आत्वं वा स्यात् प्रयोजकात् भयं चेत् इति सूत्रार्थः।

[21]आभ्यां ण्यन्ताभ्यामात्मनेपदं स्यात् हेतोश्चेत् भयस्मयौ इति सूत्रार्थः।

इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, भापि+शप्+ते इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, भापि+अ+ते इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, भापे+अ+ते इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे भापयते इति रूपं भवति।

भियो हेतुभये षुक्[22] (7-3-40)

भीषयते

ञि भी भये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये भी+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे भी+इ इति जाते, **भियो हेतुभये षुक् च**इति सूत्रेण भीधातोः षुगागमे भीष्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण भीषि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, भीषि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, भीषि+ल् इति जाते, **भीस्मयोर्हेतुभये** इति सूत्रेण भीधातोः ण्यन्तादात्मनेपदे, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तादेशे, भीषि+त इति जाते, **टित आत्मनेपदानां टेरे** इति सूत्रेण टेः एत्वे भीषि+ते इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे,

---

[22]ईकारान्तस्य भिञः षुक् स्यात् णौ हेतुभये इति सूत्रार्थः।

भीषि+शप्+ते इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, भीषि+अ+ते इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, भीषे+अ+ते इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे भाषयते इति रूपं भवति।

नित्यं स्मयतेः[23](6-1-57)

जटिलो विस्मापयते

विपूर्वकात् ष्मिङ् ईषद्धसने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विस्मि+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे विस्मि+इ इति जाते, **नित्यं स्मयतेः** इति सूत्रेण स्मये स्मिधातोः एज्विषये आत्वे विस्मा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे विस्मा+प्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण स्मापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, विस्मापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, विस्मापि+ल् इति जाते, **भीस्मयोर्हेतुभये** इति सूत्रेण भीधातोः ण्यन्तादात्मनेपदे, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तादेशे, विस्मापि+त इति जाते, **टित आत्मनेपदानां टेरे** इति सूत्रेण टेः एत्वे स्मापि+ते इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्,

---

[23]स्मयतेरेचः नित्यमात्वं स्यात् इति सूत्रार्थः।

कर्तरि शप् इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, विस्मापि+शप्+ते इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, विस्मापि+अ+ते इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, विस्मापे+अ+ते इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे विस्मापयते इति रूपं भवति।

कथं तर्हि विस्मापयन् विस्मितमात्मवृत्तौ इति

विपूर्वकात् ष्मिङ् ईषद्धसने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विस्मि+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे विस्मि+इ इति जाते, **नित्यं स्मयतेः** इति सूत्रेण स्मये स्मिधातोः एज्विषये आत्वे विस्मा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे विस्मा+प्+इ इति जाते,**हेतुमति च** इति सूत्रेण णिजन्तात् स्मापिधातोः पुनः णिचि विस्मा+प्+इ+इ इति जाते,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णेः लोपे विस्माप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण विस्मापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, विस्मापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, विस्मापि+ल् इति जाते,**लटः शतृशानचावप्रथमासमानिधिकरणे** इति सूत्रेण लटः शत्रादेशे विस्मापि+अत् इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, विस्मापि+शप्+अत् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते**

इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, विस्मापि+अ+अत् इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, विस्मापे+अ+अत् इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे विस्मापयत् इति जाते, समुदायात् सुविभक्तौ विस्मापयत्+सु इति जाते, **उगिदचां सर्वनामस्थानेधातोः** इति सूत्रेण नुमागमे विस्मापयन्त्+सु इति जाते, **हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात्सुतिस्यपृक्तं हल्** इति सूत्रेण सोः लोपे विस्मापयन्त् इति जाते, **सं.गान्तस्य लोपः** इति सूत्रेण संयोगान्तलोपे विस्मापयन् इति रूपं भवति।

स्फायो वः[24](7-3-41)

स्फावयति

स्फायी वृद्धौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये विस्मि+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे स्फाय्+इ इति जाते, **स्फायो वः** इति सूत्रेण स्फाय्धातुगतयकारस्य वकारादेशे स्फाव्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण स्फावि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, स्फावि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, स्फावि +ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, स्फावि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण

---

[24]स्फायी वद्धौ इत्यस्य धातोः वकारादेशः स्यात् णौ परे इति सूत्रार्थः।

सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, स्फावि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, स्फावि +अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, स्फावे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे स्फावयति इति रूपं भवति।

शदेरगतोः तः[25](7-3-42)

शातयति

शद् शातने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये शद्+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे शद्+इ इति जाते, **शदेरगतोः तः**इति सूत्रेण गतिभिन्नार्थशदधातुगतदकारस्य तकारादेशे शत्+इ इति जाते,**अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावृद्धौ शात्+इ इति जाते,**सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण शाति इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, शाति+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, शाति+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, शाति+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, शाति+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति

---

[25]शदेः णौ तः अन्तादेशः स्यात् न तु गतौ इति सूत्रार्थः।

इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शाति+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, शाते+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे शातयति इति रूपं भवति।

गतौ तु गाः शादयति गोविन्दः। गमयतीत्यर्थः।

शद् शातने इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये शद्+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे शद्+इ इति जाते, **अत उपधायाः** इति सूत्रेण उपधावृद्धौ शाद्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण शादि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, शादि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, शादि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, शादि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, शादि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शादि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, शादे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे शादयति इति रूपं भवति।

रुहः पोन्यतरस्याम्[26](7-3-43)

रोपयति

रुह बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये रुह्+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे रुह्+इ इति जाते, **रुहः पोन्यतरस्याम्**इति सूत्रेण रुहधातुगतहकारस्य पकारादेशे रुप्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण पुगन्तगुणे रोप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण रोपि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, रोपि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, रोपि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, रोपि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, रोपि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, रोपि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, रोपे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे रोपयति इति रूपं भवति।

रोहयति

---

[26]णौ परे रुहः पः स्यात् इति सूत्रार्थः।

रुह बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये रुह्+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे रुह्+इ इति जाते, **रुहः पोन्यतरस्याम्**इति सूत्रेण विहितस्य पकारादेशस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावे रुह्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण पुगन्तगुणे रोह्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण रोपि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, रोहि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, रोहि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, रोहि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, रोहि +शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, रोहि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, रोहे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे रोहयति इति रूपं भवति।

क्रीङ्जीनां णौ[27](7-3-48)

क्रापयति

---

[27]डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये, इङ् अध्ययने, जि जये इत्येतेषां धातूनां आत्वं स्यात् णौ परे इति सूत्रार्थः।

डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये क्री+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे क्री+इ इति जाते, **क्रीङ्जीनां णौ** इति सूत्रेण आत्वेक्रा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे**अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमेक्राप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण क्रापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, क्रापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, क्रापि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, क्रापि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, क्रापि +शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, क्रापि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, क्रापे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे क्रापयति इति रूपं भवति।

जापयति

जि जये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये जि+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे जि+इ इति जाते, **क्रीङ्जीनां णौ** इति सूत्रेण आत्वे जा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे

अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ इति सूत्रेण पुगागमेजाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण जापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, जापि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, जापि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, जापि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, जापि +शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, जापि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, जापे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे जापयति इति रूपं भवति।

अध्यापयति

अधिपूर्वाकात् इङ् अध्ययने(इङ् धातुःनित्यमधिपूर्वः) इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये अधि+इ+णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे अधि+इ+इ इति जाते, **क्रीङ्जीनां णौ** इति सूत्रेण आत्वे अधि+आ+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमेअधि+आप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण अध्यापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, अधि+आपि+लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य

इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, अधि+आपि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, अधि+आपि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, अधि+आपि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते**इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, अधि+आपि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, अधि+आपे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे अधि+आपयतिइति जाते **इको यणचि** इति सूत्रेण यणादेशे अध्यापयति इति रूपं भवति।

णौ च संश्चङोः[28](2-4-51)

अध्यजीगपत्

अधिपूर्वाकात् इङ् अध्ययने(इङ् धातुःनित्यमधिपूर्वः) इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये इङ् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,अधि+इ+इ इति जाते, **णौ च संश्चङोः** सूत्रणे इङः गाङादेशे अधि+गा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे अधि+गाप्+इ इति जाते,, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि**----इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, अधि+गाप्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च**

---

[28]सन्परे चङ्परे च णौ इङः गाङ् वा स्यात् इति सूत्रार्थः।

इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,अधि+गाप्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,अधि+गाप्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्,**णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे अधि+गप् +इ+अ+त् इति जाते,**चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे अधि+गप्+गप्+इ+अ+त् इति जाते, **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्, **हलादिश्शेषः** इति सूत्रेण हलादिश्शेषे अधि+ग+गप्+इ+अ+त् इति जाते, **कुहोश्चुः**इति सूत्रेण अभ्यासगकारस्य चुत्वेन गकारेअधि+ज+गप्+इ+अ+त् इति जाते,पुनः हलादिश्शेषे, **सन्वल्लघुनिचङ्परेऽनग्लोपे** इति सूत्रेण सन्वद्भावे, **सन्यतः** इति सूत्रेण अभ्यासाकारस्य इत्वेअधि+जि+गप्+इ+अ+त्इति जाते, **दीर्घो लघोः** इति सूत्रेण दीर्घे अधि+जी+गप्+इ+अ+त् इति जाते, **णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे,अधि+जी+गप्+अ+त् इति जाते,**लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः** इति सूत्रेण धातोः अडागमे अधि+अजीगपत् इति जाते, **इको यणचि** इति सूत्रेण यणादेशेअध्यजीगपत्इति रूपं भवति।

अध्यापिपत्

अधिपूर्वाकात् इङ् अध्ययने(इङ् धातुःनित्यमधिपूर्वः) इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण प्रयोजकव्यापारे वाच्ये इङ् धातोः णिच्प्रत्यये कृते,अधि+इ+इ इति जाते, **क्रीङ्जीनां णौ** इति सूत्रेण आत्वे अधि+आ+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमे अधि+आप्+इ इति जाते,,

सनाद्यन्ताधातवः इति सूत्रेण णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **लूङ्** इति सूत्रेण धातोः लूङ्लकारे, **तिप्तस्झि----**इत्यादि सूत्रेण प्रथमपुरुषैकवचने तिप्त्यये, अधि+आप्+इ+तिप् इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, **इतश्च** इति सूत्रेण इकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि तस्य लोपे,अधि+आप्+इ+त् इति जाते, **च्लि लुङि** इति सूत्रेण धातोः लुङि, **च्लेः सिच्** इति सूत्रेण सिजादेशे प्राप्ते तं प्रबाध्य, **णिश्रिदुश्रुभ्यः कर्तरि चङ्** इति सूत्रेण चङादेशे, इत्संज्ञालोपयोः कृतयोः,अधि+आप्+इ+अ+त् इति जाते, **आर्धधातुकं शेषः** इति सूत्रेण चङः आर्धधातुकसंज्ञायाम्, **णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः** इति सूत्रेण उपधाह्रस्वे अधि+अप् +इ+अ+त् इति जाते, **चङि** इति सूत्रेण धातोः द्वित्वे अधि+अपि+पि +अ+त् इति जाते, **पूर्वोऽभ्यासः** इति सूत्रेण प्रथमखण्डस्य अभ्याससंज्ञायाम्,**णेरनिटि** इति सूत्रेण णिलोपे,अधि+अपि+प्+अ+त् इति जाते, **आडजादीनाम्** इति सूत्रेण अङ्गस्य अडागमे अधि+आ+अपि+प्+अ+त् इति जाते,**आटश्च** इति सूत्रेण वृद्धौ अधि+आपिपत् इति जाते **इको यणचि** इति सूत्रेण यणादेशे अध्यापिपतइति रूपं भवति।

सिध्यतेरपारलोकिके[29](6-1-49)

अन्नं साधयति

षिधु संराद्धौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये सिधु+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण

---

[29]ऐहलौकिके अर्थे विद्यमानस्य सिध्यतेरेचः आत्वं स्यात् णौ परे इति सूत्रार्थः।

इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे सिधु+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण गुणे सेध्+इ इति जाते, **सिध्यतेरपारलौकिके** इति सूत्रेण एचः आत्वेसाध्+ इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण साधि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, साधि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, साधि+ ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, साधि +ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, साधि+ शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, अधि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, साधे+ अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे साधयति इति रूपं भवति।

अपारलौकिके तु **साधयतितापसं** तपः

षिधु संराद्धौ इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये सिधु+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे सिधु+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण गुणे सेध्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण सेधि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, सेधि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण

लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, सेधि+ ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, सेधि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, सेधि+ शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, सेधि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, सेधे+ अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे सेधयति इति रूपं भवति।

प्रजने वीयतेः[30](6-1-55)

वापयति(गाः पुरोवातः)

वी गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादनखादनेषु इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये वी+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे वी+इ इति जाते, **प्रजने वीयतेः** इति सूत्रेण आत्वे वा+इ इति जाते, **अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ** इति सूत्रेण पुगागमेवाप्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण वापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, वापि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, वापि+ल् इति

---

[30]अस्यैचः आत्वं वा स्यात् णौ प्रजने अर्थे इति सूत्रार्थः।

जाते, **तिप्तस्झिसिप्थस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, वापि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, वापि+ शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, वापि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, वापे+ अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे वापयति इति रूपं भवति।

प्रजने वीयतेः इति सूत्रेण विहितस्य आत्वस्य वैकल्पिकत्वेन तद्भावे-

वाययति(गाः पुरोवातः)

वी गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादनखादनेषु इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये वी+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे वी+इ इति जाते, **अचोञ्णिति** इति सूत्रेण वृद्धौ वै+इ इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण आयादेशेवाय्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण वायि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, वायि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, वायि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, वायि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, वायि+ शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, वायि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, वाये+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे वाययति इति रूपं भवति।

गूहयति

गुहू संवरणे इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये वी+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण

इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे गुह्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण गुणे गोह्+इ इति जाते, **ऊदुपधाया गोहः** इति सूत्रेण गुहधातोरुपधायाः ऊकारेगूह्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण वापि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, गूहि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, वापि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, गूहि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, गूहि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, गूहि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, गूहे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे गूहयति इति रूपं भवति।

दोषो णौ[31](6-4-90)

दूषयति

दुषवैकल्ये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये दुष्+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे दुष्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च**

---

[31]दुष्यतेरुपधायाः ऊत्स्यात् इति सूत्रार्थः।

इति सूत्रेण गुणे दोष्+इ इति जाते, **दोषो णौ** इति सूत्रेणदुषधातोरुपधायाः ऊकारेदूष्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण दूषि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, दूषि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, दूषि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, दूषि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, दूषि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, दूषि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, दूषे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे दूषयति इति रूपं भवति।

वा चित्तविरागे[32](6-4-91)

दूषयति चित्तम्

दुष वैकल्ये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये दुष्+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे दुष्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण गुणे दोष्+इ इति जाते, **वा चित्तविरागे** इति सूत्रेण दुषधातोरुपधायाः

---

[32]चित्तविरागे दुषः उपधायाःऊद्वा स्यात् णौ परे इति सूत्रार्थः।

वैकल्पिकेन ऊकारेदूष्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण दूषि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, दूषि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, दूषि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, दूषि+ति इति जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, दूषि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, दूषि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, दूषे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे दूषयति इति रूपं भवति।

दोषयति कामः

दुष वैकल्ये इत्यस्माद्धातोः **हेतुमति च** इति सूत्रेण णिच्प्रत्यये दुष्+ णिच् इति स्थिते चकारस्य **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, णकारस्य **चुटू** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे दुष्+इ इति जाते, **पुगन्तलघूपधस्य च** इति सूत्रेण गुणे दोष्+इ इति जाते, **सनाद्यन्ताधातवः** इति सूत्रेण दूषि इति णिजन्तस्य धातुसंज्ञायाम्, **वर्तमाने लट्** इति सूत्रेण धातोः लट्लकारे, दूषि+ लट् इति जाते **हलन्त्यम्** इति सूत्रेण टकारस्य इत्संज्ञायाम्, **उपदेशेजनुनासिकइत्** इति सूत्रेण लकारोत्तरवर्ति अकारस्य इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति लोपे, दूषि+ल् इति जाते, **तिप्तस्झिसिप्तस्थ**----इत्यादि सूत्रेण लटः प्रथमपुरुषैकवचने तिपि, दूषि+ति इति

जाते, **तिङ्शित्सार्वधातुकम्** इति सूत्रेण सार्वधातुकसंज्ञायाम्, **कर्तरि शप्** इति सूत्रेण धातोः शब्विकरणे, दूषि+शप्+ति इति जाते, पकारस्य **हलन्त्यम्** इति इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, शकारस्य **लशक्वतद्धिते** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, उभयोरपि **तस्य लोपः** इति सूत्रेण इत्संज्ञायाम्, दूषि+अ+ति इति जाते, **सार्वधातुकार्धधातुकयोः** इति सूत्रेण गुणे, दूषे+अ+ति इति जाते, **एचोयवायावः** इति सूत्रेण अयादेशे दूषयति इति रूपं भवति।

SRI CHANDRASEKHARENDRA SARASWATHI VISWA MAHAVIDYALAYA
KANCHEEPURAM
SCSVMV